

בו לחזקו. ועל כן, גם שמתחת ידכם ימותו ילדים, לא יחשדו אתכם למשנות דרככם. וזה מאמר הכתוב ויאמר מלך מצרים וכו'. ומה אמר להן, הוא אשר שם האחת שפרה ושם השנית פועה. כלומר, הנה הוחזקתם בשמות אלו על החזיקכם הילדים, ואם כן אחר הצעה זו האזנה אמרתי וצוויי. והוא, (טז) בילדכן וכו', כי לא יחשדו אתכם שנתהפכתם. נמצא, כי הויאמר האחד היה לאמר ההצעה אשר שם האחת וכו'. והויאמר השני היה לאמר להן הצווי.

(יז) והנה אמרו רבותינו ז"ל (שמות רבה א יט) באומרו ותחיין את הילדים, שהיו מספקות צרכם של ילדים למען החיותם והחזיקם, ומתפללות לה' שיצאו כלם בריאים וחזקים, לבל יחשדו אותם שהיו באות להמיתם, ולא יכלו והזיקום. וכזה נבוא אל ביאור יתר הכתוב, כי שתי מצות וזכויות היו בידן מאת ה'. א. שלא עשו כאשר דבר אליהן מלך מצרים להמית הילדים. ב. מה שהיו מחיים ומטיבין להם. וזהו ולא עשו וכו' ותחיין וכו'.

(יח) והנה לא נעלם הדבר ממלך מצרים, ויאמר אליהן, הנה ממה שבשב ואל תעשה נמנעתם מעשות מצותי החרשתי, אך תלונתי היא מדוע בקום עשה עשיתן הדבר הזה, ותחיין את הילדים בספוק צרכם ותקון חיותם. (יט) והנה הן עקרו את הכל ואמרו, כי לא כנשים וכו', כי אין צריך לומר שאין משלחות אחר המילדת, כי אם בטרם תבא אליהן המילדת וכו' מאליה לעשות מצותך וילדו.

וייטב אלהים למילדת וירב העם ויעצמו מאד (א כ).

הנה מה שזירב העם ויעצמו מאד, הנה היא הטבה אל העם, ואיך יאמר וייטב למילדות. אך הנה היו המילדות באש ובמים, באומרן אוי לנו מפרעה, אוי לנו מישראל. מפרעה, כי הנה לא יאמין שלא נספיק לילד את העבריות וילדו בלי מילדת. ואוי לנו מישראל, כי אם איזה מהילדים יתעתד לצאת חלש, או בשבר רגל, או שבר יד וכיוצא, מי יסיר מלב העם מלאמר, אין זה כי אם שהמילדת לעשות רצון פרעה, בקשה להורגו, ולא יכלה לו רק להחלישו או לשבר אחד מאבריו, כי ה' לא אנה לידה להמיתו, ותחשד בדם נפש. על כן שתי הטבות

דבר אליהן מלך מצרים ותחיין את הילדים. ויקרא מלך מצרים למילדת ויאמר להן מדוע עשיתן הדבר הזה ותחיין את הילדים. ותאמרן המילדת אל פרעה כי לא כנשים המצרית העברית כי חיות הנה בטרם תבוא אליהן המילדת וילדו (א טו-יט).

(טו) הנה אמרו ויאמר בפסוק שאחר זה הוא מיותר, כי הלא בפסוק זה לא הוזכר שאמר להן דבר, לבד בו מזכיר שמותן. והנה אפשר כי זה כיוונו רבותינו ז"ל (שמות רבה א יט), באומרם שתבען לתשמיש, וכבוד אלהים הסתר דבר כזה, רק המאמר, והניח הדברים על פה. ואמר אחר כך ויאמר פעם שנית, על ציוויו בילדכן וכו'. ויתכן גם כן לפי זה, אומרו ולא עשו כאשר דבר אליהן מלך מצרים [ותחיין את הילדים], כי הוא כפול. אך יאמר ולא עשו כאשר דבר אליהן, שהוא ענין התשמיש הנוגע אליהן. ועל צווי הילדים, אמר ותחיין את הילדים. ולדעתם ז"ל כונת פרעה לתובעם לתשמיש — ומה גם אם יוכבד ומרים היו כי היתה יוכבד בת מאה ושלושים שנה (סוטה יב א) — אפשר היתה להראות חבתן לפניו, באופן שגם כי לא ישמעו לו לדבר הרע ההוא, יעשו רצונו בדבר הילודים. ועל דרך הפשט. יאמר, במאמרם ז"ל (שמות רבה א יז) כי היו יוכבד ומרים. והאחת נקראת שפרה, שהיתה משפרת את הולד. והשנית פועה, שהיתה נופעת עליו ביין לחזקו. והנה אין ספק כי אומנותן אלה בשמותם היה מפורסם לכל, כי על כן לא נזכרו בשמן הידועים.

וכזה נבא אל הענין. והוא, כי הנה טרם יצוה על המילדות להמית את הילדים על האבנים, שהוא באופן בלתי נרגש, כמו שאמרו ז"ל (שמות רבה א יח) שהוא טרם יתחיל לצאת הולד חוצה. ומסר להן סימן להכיר בין זכר לנקבה, כי הבאה בפנים לצד מעלה הוא נקבה, כי תסתכל אל הצלע שממנה נבראת. ובהיות פניו כלפי מטה הוא זכר, מביט אל עפר האדמה שממנו לוקח. והנה אין ספק כי חש פן יאמרו לו, הלא מהראשון או שני שנמית לא יקראונו עוד, ונמצאת עצתך בטלה. על כן מה עשה, טרם יגיד דבר הניח להן הקדמה והנחה לומר, הנה אתן מוחזקות למחזקות ומתקנות את הילדים, כי על כן נקראתם האחת שפרה, על שהיא משפרת את הולד, והשנית פועה, על שנופעת

החיותם את הילדים, כי אם מאז כי יראו את האלהים לבלתי עשות כדבר מלך מצרים, מיד, טרם יסכימו גם להחיותם, ויעש להן בתים, כי מאז קבע להן שכר.

עוד אפשר על דרך זה, כי הנה היחלו לעשות רצון קונם מאז היחלו מיראת אלהים, הוא מדת הדין. וגמרו להטיב מאהבה. והוא, כי ותרואן המילדות את האלהים, הוא מדת הדין, מה שעשו מיראת הדין הוא לבלתי עשות מצות פרעה. וזהו ולא עשו כאשר וכו', שלא היה מחמת יראה, רק לבלתי עשות רע. אך מאהבה הוסיפו לספק צורך הילדים ולהחיותם, שהוא ותחיין את הילדים. כי אין זה רק מאהבה, כי הלא גם בהמנעם מזה לא היה פחד הדין, כי לא ירעו למו. אמרה תורה כי מאז עשו מפני פחד אלהים, ה' הטיב להן.

עוד שנית כי לא בלבד מדת הרחמים הסכימה בטובתן, כי אם גם מדת הדין. וזהו כי יראו את האלהים, ויעש להם האלהים הנזכר בתים, כענין אשריהם הצדיקים שמהפכין מדת הדין למדת הרחמים (בראשית רבה עג ב). ועוד שלישית, שלא איחרה להסכים עד שיחיו את הילדים, כי אם מאז יראו אלהים על היותן עתידות להוסיף מאהבה, ויעש להם בתים כמדובר.

ויצו פרעה לכל עמו לאמר כל הבן היולד היארה תשליכהו וכל הבת תחיון (א כב).
ראוי לשום לב, למה בצוותו על המילדות להמית את הבנים לא קראו פרעה, רק מלך מצרים, באומרו (לעיל ט יז יח), ויאמר מלך מצרים למילדות וכו', ולא עשו כאשר דבר אליהן מלך מצרים, ויאמר אליהן מלך מצרים מדוע עשיתן הדבר הזה וכו'. ועתה, בענין השלכת הבנים היאורה, הוא אומר ויצו פרעה, ולא נאמר מלך מצרים.

והנה במאמרם ז"ל (סוטה יא ב) שכתבנו למעלה שתבען לתשמיש, שלדעתם אומרו ויאמר אליהן מלך מצרים, הוא על התשמיש. וכן אומרו ולא עשו כאשר דבר אליהן מלך מצרים, ככתוב למעלה. אפשר, לדעתם, שלרמוז ענין התשמיש, כינה אותו למלך מצרים, כי עשה כמלך מצרים, ששם מקום זמה וגלולים, כי על כן נקראת ערות הארץ.

הטיב ה' למילדות, אחד שוירב העם רבוי גדול, באופן שיאמין פרעה כי לא יספיקו שתי מילדות להן, ולא לאחד מני אלף הילודים. ועל חשדת העם, ויעצמו מאד. כי היו כלם נולדים עצומים ובריאים וחזקים, באופן כי לא היה מקום לחשדן כלל.

ויהי כי יראו המילדת את האלהים ויעש להם בתים (א כא).

הנה רבותינו ז"ל (שמות רבה א כא), פירשו לנו ענין הבתים שהוא בתי כהונה בתי לוויה בתי מלכות, שיצאו מיוכבד ומרים, וצדקו בדברם ז"ל, כי על כן נאמר להם במ"ם ולא בנו"ן, כי לא יכונה בית מלכות או בית כהונה לנשים, כי אם לזרע אהרן ודוד. ותבא בזה תשובת קושיא, כי אומרו וייטב אלהים, ואומרו ויעש להם בתים, לא אחד הוא, כי אם האחד על עצמן, והשני לזרען. שאם לא כן, למה חילקן ושינה בלשונם. וגם לפי מאמרנו, האחד הוא סילוק היזק, והשני הבאת תועלת. ויהיה הענין, כי יוכבד היא שפרה שהיתה משפרת את הולד יצאו ממנה בתי כהונה ולוויה, שמשפרין את ישראל, מכעירות חטאתם בקרבנות ושירי זמרה. ומרים היא פועה, שהיתה נופעת הילדים לחזקם, תוצא מלכות בית דוד המחזיק את ישראל.

וראוי להעיר, כי הנה אין ספק כי על דברת יראת אלהים זכו, ומה צורך לומר ויהי כי יראו וכו'. אך הורה לנו הוא יתברך, איך מחשבה טובה מצרפה למעשה. כי הנה בדבר אליהן פרעה נאמר ותיראן המילדות את האלהים, שהוא לבלתי עשות מצותו. ואחר מחשבה טובה זו, בבא הדבר אל הפועל, ותחיין את הילדים. אמר, שלא המתין הוא יתברך לקבוע להן שכר ולעשות להם בתים עד עשותן המצוה בפועל ותחיין את הילדים, כי אם מאז יראו אלהים, טרם יפעלו ויעש להן בתים.

עוד יתכן קרוב לזה, כי הנה תחלה נאמר ותראן המילדות וכו'. והנה כתבנו על כפל אומרו ולא עשו וכו', ותחיין וכו', כי שני דברים היו. אחד, כי ותיראן המילדות את האלהים ולא עשו וכו', שהוא שלא המיתום. ועוד שנית, הוסיפו גם להטיב לילדים ולהחיותם. וזהו אומרו ותחיין את הילדים. אמר, כי לא המתין הוא יתברך עד

להתחכם למושיען של ישראל. ולא כמועצותיכם הקודמות, רק להשליך כל הבן הילוד היאורה. וזהו ויצו פרעה לכל עמו וכו', כלומר עד כה לא נזכרה עצת פרעה, כי אם מה שוישימו עליו עמו שרי מסים וכו', ואשר אמר מלך מצרים לימשך אחר בני ארצו. אך עתה, ויצו פרעה לכל עמו לאמר, כל הבן הילוד וכו'. ובזה יתכן אומרו לאמר, כי הלא כמו זר נחשב, כי אינו לאמר לזולת. אך אחר שהניח את עמו לנסות מועצותם, ויראו שלא עמדו, אז ויצו את כל עמו כי ישובו לתוכחתו, כי מה שראוי לאמר וליעץ הוא, כל הבן הילוד היאורה.

עוד יתכן באומרו לאמר, והוא כמאמרם ז"ל (שמות רבה א כב), הודיעו אצטגניני פרעה אליו כי מושיען של ישראל עתיד ללקות על ידי מים, והוא על מי מריבה, שנאמר יען לא האמנתם בי וכו' (במדבר כ יב), והמה לא ידעו, רק כסומא בארובה ללקות במים. על כן צוו להשליך כל הבן הילוד אל המים. וכן אמרו, שלא ידעו אם מישראל הוא או איש מצרי האיש המושיע, ושעל כן צוו כל הבן הילוד, אפילו מצרי, היאורה תשליכוהו. ובזה יצדק אומרו לאמר, כי צוה פרעה לא בלבד לאמר לישראל, כי אם גם אל כל עמו לאמר, שגם הם ישליכו את בניהם.

ועל דרך הפשט יאמר, כי הנה לבלתי יבצר מלהשליך את הבן העתיד להושיע, היה צריך שלא ימלט גם אחד שלא יושלך, פן הנמלט הוא המושיע, ומי יוכל לעמוד על זה בששים רבוא הפרים ורכים כשרצים. על כן צוה לכל עמו, לאמר לישראל, כל הבן הילוד כו', שיהיה האזהרה מוטלת על כל עמו, לבלתי ימלט בן אחד מקטל, כי הנמלט מזה לא ימלט מזה.

עוד כיוון, שתהיה האמירה היאורה תשליכוהו, ולא יאמרו ליאור תשליכוהו. והוא כי הנה ידענו כי ה"א בסוף תיבה במקום למ"ד בראשה. ולפי זה, מהראוי יאמר יאורה, או ליאור, ולא ה"א בראש תיבה וה"א בסופה. אך הוא על דרך מה שאמרו ז"ל (ילקוט תהלים רמז תרמה) על פסוק ישובו רשעים לשאולה (תהלים פט ח), שיש ה"א בסוף תיבה ולמ"ד בראשה, ותרצו שהוא באמבטי התחתונה שבשאול. על דרך זה אפשר לאמר היאורה, שהוא אל עומק היאור, ולא אל שפתו פן יחיה כאשר היה

ועל דרך הפשט, יתכן במה שאמרו ז"ל, כי פרעה היה ירא מן העונש, כי על כן אמרו רבותינו ז"ל (שמות רבה א ט) שהורד מגדולתו שלשה חדשים, עד שהודה לעמו להצר לישראל, והקימוהו. ועל כן גם אל הבנים לא רצה לשלוח בהם יד, רק על ידי המילדות. ובזה יתכן בהקדמה ידועה (זוהר וישב דף קפה) כי מאש ומים קל לינצל הצדיק יותר מהנצל מבעלי בחירה. ובזה נאמר, כי מה שצוה למילדות להמית הזכרים, שהוא למוסרם ביד בעלי בחירה שאין מציל מידם, עשה שלא מלבו, רק להיותו מלך מצרים לעשות כרצון עמו, שעל מנת כן המליכוהו. אך בצוותו שלא ישלחו יד בהן בעלי בחירה להמיתם בידם, רק להשליכם היאורה, שהוא דבר אפשרי להנצל על ידי השגחתו יתברך כנודע. עד גדר זה ערב אל לבו להסכים מדעתו עמהם, ועל כן על זה נאמר ויצו פרעה.

עוד יתכן, בשום לב אל מאמרם ז"ל (סוטה יא א), הבה נתחכמה לו, למושיען של ישראל. שהוא יתברך פורע מדה כנגד מדה, ועל כן נשליכם היאורה, כי הוא נשבע שלא להביא מבול לעולם ונפטר מעונש זה. והלא יקשה על מאמרם זה, כי אם כן, מיד אחר אומרו הבה נתחכמה לו היה ראוי יאמר ויצו פרעה כל הבן הילוד היאורה וכו', ולא אחר ענין השרי מסים וענין המילדות.

אך הנה ענין התחכמות זה לא יצא אלא מפרעה, כנראה מדברי רבותינו ז"ל, ונרמז באומרו הבה נתחכמה לו. אך המון העם לא זאת עצתם, כי אם לשום עליהם שרי מסים, ולהמית הילדים בידיים. וזהו אומרו וישימו עליו שרי מסים, בלשון רבים, הוא, כי העם עשו כן בעצתם. ויראו כי לא שוה למו, כי הנה כאשר יענו אותו כן ירבה וכו' ויקוצו וכו', אז בחרו להמית הילדים בידיים. וגם זאת לא מלבו של פרעה, כי אם ויאמר מלך מצרים למילדות. כלומר, במה שהוא מלך מצרים ורצה להפיק רצון עמו, צוה למילדות, ולא על ידי עצמם מחמת העונש כמו שאמרו ז"ל (שמות רבה א יח). ובראות לעיני הכל כי היתה עצה נבערה, ומה גם על ידי שתי מילדות לששים רבוא, כי בטרם תבא אליהן המילדת וילדו. אז אמר, עתה הנה כי עצתי שלא אביתם, היא תקום

לילד. ועם כל זה, טוב כוונתו ראה אלהים, ונעשית בת ותהר. וכזה יצדק מה שלא אמר, וילך עמרם ויקח את יוכבד. ועל הדרך הראשון, מה שלא הזכירם בשמותם, יהיה לרמוז כי בהסתר עשו הדבר, לבל יורגש אם תתהר למנות ימי עיבורה.

ותהר האשה ותלד בן ותרא אתו כי טוב הוא ותצפנהו שלשה ירחים. ולא יכלה עוד הצפינו ותקח לו תבת גמא ותחמרה בחמר ובזפת ותשם בה את הילד ותשם בסוף על שפת היאר (ב ב' ג').

(ב) טעם אל שלשה ירחים הללו. הנה יש מרכותינו ז"ל (סוטה יב א) אומרים, כי גרשה בעלה מחמת הגזרה, וכבר היתה מעוברת. וכשהחזירה היה לה שלשה חדשים לעיבורה. והמצריים לא היו מונים תשעה חדשים אלא מהחזרה, ועל כן לא יכלה הצפינו יותר משלשה ירחים. ודרכם זה, אחשוב שהוא ענין המסרה, שהיא כי ארבעה ירחים יש במקרא א. ותצפנהו שלש ירחים (כאן). ב. גרש ירחים (דברים לג יד) ג. במספר ירחים אל יבא (איוב ג ו). ד. תספור ירחים תמלאנה (איוב לט ב). והוא לומר, מה טעם ותצפנהו שלשה ירחים, מפני שגרש ירחים — הם שלשה ירחים של גרושין — במספר ירחים אל יבא, שלא ספרו אותם המצריים. על כן תספור היא ירחים תמלאנה — את התשעה ירחי העיבור — לעשות מאז והלאה שמירה מעולה ביותר.

עוד יתכן, במה שנדקדק אומרו כי טוב הוא. כי הלא כמו זר נחשב, לומר שאם לא היתה רואה כי טוב הוא לא היתה צופנתו, ותמסרנו למיתה. ועל פי דרכנו, נשית לב אל אומרם ז"ל (סוטה יב א), כי טוב הוא שנתמלא הבית אורה, מה ענין האורה ההיא.

אמנם אומרו רבותינו ז"ל (שמות רכה א כט), כי זכות תורה היא שעמדה לו. כי ביום שישי לסיון הושם ביאור, ואמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבון העולמים מי שעתידי לקבל תורה ביום זה ילקה ביום זה. הנה כי זכות התורה היא שעמדה לו. והנה על יחס זה נקרא טוב כמאמרם ז"ל (מנחות נג ב), יבא טוב ויקבל טוב מטוב לטובים. יבא משה שנקרא טוב, ויקבל תורה שנקראת לקח טוב (משלי ד

במשה. ועל זה פקחו עיניהם. וזה יכוונו באומרו לאמר. וה' היה עם משה.

וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי. ותהר האשה ותלד בן ותרא אתו כי טוב הוא ותצפנהו שלשה ירחים (ב א' ב').

הנה הזכירו ההליכה מיותר, ומהראוי יאמר ויקח איש מבית לוי את בת לוי. ורבותינו ז"ל אמרו (סוטה יב ב) שההליכה היא שהלך בעצת בתו, שאמרה לו כשגירש את אשתו, פרעה רשע ואין גזירתו מתקיימת, ואתה צדיק וגזרתך מתקיימת, נמצאת שלך גדולה משלו. ועוד קשה, כי הלא בת ק"ל שנה היתה, וקורא אותה בת.

(א) אך יאמר כי הוא סמוך אל הפסוק הקודם. והוא, במה שידענו מספר הזוהר (וישב דף קפה) כי מאש ומים וחיות רעות קל לצדיק לייעשות לו נס. אך הנמסר בידי אדם קשה מאד, כי לא יסיר הוא יתברך חפשיות בחירתו ממנו. על כן יתכן יאמר, כי בראות עמרם שהיה פרעה מחזר להמית הזכרים ביד המילדות, ועוד מעט יעשה על יד עמו, לא נתן אל לבו להחזיר את אשתו. אך בראות ציוויו לאמר היאורה תשליכוהו, שהוא בלתי בעל בחירה, אז וילך איש וכו'. ולמד דעת את העם, בל יחושו גם מלהוליד ויבטחו בה', גם כי אשתו אינה בת הריון אחר מאה ושלשים שנה.

והנה הוא יתברך, בשכר פסיעות הליכתו לשם שמים כשהגיע ללקחה, עשאה הוא יתברך כנערה, הנקראת בת ראויה לילד, וזהו ויקח את בת לוי.

(ב) וגם שנעשית בת, לא כשיעור תצטרך להמתין עד היותה ראויה להריון, כי לענין הריון היתה אשה, כלומר גדולה, וזהו ותהר האשה.

עוד יתכן על דרך זה, כי גם אשר היתה זקנה, גם כן נרמז בכתוב. והוא, כי איש אינו רק תואר אל גדול בשנים. והנה מן הסתם, כי בהיות בן בנו של לוי איש גדול, כי בתו של לוי ממש לא תהיה קטנה, אם לא שתשוב לימי עלומיה דרך נס. וזה יאמר וילך, מי שהיה איש שהוא גדול, עם היותו מבית לוי, שאינו בנו רק מביתו, שהוא נכדו, ויקח את מי שהיתה בת לוי עצמו, שהיא גדולה מאד בלתי ראויה

כוונתו להרוג כל הזכרים הלא סוף הענין תכלה כל האומה, ואם היה רוצה בכליוונה למה לא יכלה אותם בחרב. וכבר כתב הרמב"ן שהיה נראה גנאי דומה למרד למלך שיהרוג עם כבוש תחתיו. ואין זה מספיק שהריגת הילדים אשר לא חטאו הוא ודאי יותר אכזריות ויותר מרד מזה. ומ"ש הרמב"ן שהיה מראה פנים לעצמו שהוא עושה בסתר, אינם דברים ולא מנהג הדיוט כן כל שכן שאינו מנהג מלך לעשות בסתר, ועוד מי מעבד על ידו שלא יעליל עליוהם שהם מורדים במלכות ועל ידי עלילה זאת יהרגם. ועוד שהכתוב מכריז שהיו תוהים על עבודתם ואומרים מה זאת עשיתו כי שלחנו את ישראל מעבדנו:

לכן ודאי נראה כמו שאמרנו שהיה רצונו בהם אבל לא ברבויים יותר מדאי מפני היראה שלא ימרדו כפשע הכתוב שנאמר ונלחם בנו ולא היה חפץ בכליונם, אם כן ראוי לשאל מה היתה כוונתו בהריגת הזכרים שאדרבה הם ראוי לעבודה יותר מן הנקבות. לכך נראה שפרעה היה מתחכם בזה שלא יתרבו ממה שהם וגם לא יתמעטו, וזה היה צריך התחכמות גדול, ולא היה רוצה להרוג הגדולים שהם ראויים לעבודתו וכל מחשבות לבו היו לתועלתו לא לבלותם, כי מי הוא המלך אשר לו עבדים שירצה לבלותם ואדרבה קונים עבדים בכסף מלא. אבל הענין היה שכאשר נראה בעיניו שאם ישראל יתרבו עוד תפול יראת מרידה למלכות, ובאותו הכמות שהיו לא היה לו חשש מרד כמו שנאמר פן ירבה, הנה אמר להרוג הזכרים שלא יתרבו אבל החיה הנקבות, שכאשר יראה שיתמעטו הזכרים יותר מדאי ואינם כדי עבודתם של מצרים, הנה ידוע שזכר אחד מספיק לכמה נקבות, וכדרך זה היה בטוה שלא תחסר עבודתו וגם שלא יתרבו עד שיוכלו למרוד בו. ולא היתה גורת פרעה להרוג הזכרים רק לאותם הפריים ורבים על פני השדה, ולכך הקדים לומר ותמלא הארץ אותם, שעל אותם שמלאו את הארץ בקט התחכמות לא על אותם שהיו בארץ גשן. וראה שבגשם יתמעטו וימותו כל הזכרים מהם כבר ושארם זכרים שיספיקו אחרי היות שם הרבה נקבות, עד שבהתחכמות זה היה מתמיד לו עבדים כפי הצורך ולא היה מתיירא ממרד, ולכך צוה למילדות להרוג הזכרים: והמילדות שנאמר שהיו שתיים יש לשאול מה שכבר טען ראב"ע שהיאך אפשר שיהיו שתי מילדות לכל כך עם רב. והשיב הוא שהיו שפרה ופועה שרות על המילדות ולכן צוה להם אבל הצווי היה לכל המילדות. אבל יתכן לומר קרוב מזה סמוך אל מה שארז"ל שפרה שמשפרת את הולד ופועה שמפעפת, שזה ידוע עד היום שהולדת כאשר תלד המילדת נותנת הולד לזולתה והיא מתעסקת לשפיר, ואם כן הם שני מינים ושניהם נקראים מילדות. באופן שמה שנאמר כאן ויקרא פרעה למילדות ר"ל לשני מיני

מעשי מצרים

מעשי

פרעה למילדות לא קרא רק המילדות ועליהם
יקרא תגר למה לא הרגו הילדים לא על השרות
 שלהם שאינם מילדות ועליהם נאמר שיראו את
 האלהים, וכאשר עשה פרעה לבני ישראל אשר
 בשדות צתים תוך מצרים הנה ודאי עשה גם כן
 צתים לשרות של המילדות הממונות על המכס,
 ועל זה דרשו שפרעה עשה להם צתים והקב"ה
 עשה להם צתי כהונה ומלכות, והיה בשכר שהם
 שתיהם עמדו לדבר על לב המילדות המצריות
 לצלתי הרוג הילדים, ונדרכנו זה יתישבו המקראות
 על פשוטם ומדרשם ז"ל לא יזח כלל:

פרק ה

לה

ותיראן המילדות את האלהים. הנה
הרב מהר"ר דוד גרשון פירש
בענין המילדות, כי הנה אם היו עושיין מאמר
פרעה הוא היה חייב והן פטורות, דגזירת מלך
דמי לחצר דבעל כורחיה מוטיב ביה ויש שליח
לדבר עבירה והמשלח חייב, וזה שנאמר
ותיראן המילדות וכו' ולא עשו כאשר דיבר

דקידושין, דהגם כי אין שליח לדבר עבירה בדיני שמים חייב המשלח. והכי נמי בגוים די שליח לדבר עבירה והמשלח חייב השליח יהיה חייב בדיני שמים, ולכן ותיראן המילדות את האלהים בדיני שמים הגם כי היה מלך מצרים גוי והמשלח חייב כדארמן. (כסא דוד דרוש י"ח)

ל

ותיראן המילדות את האלהים ולא עשו כאשר דיבר אליהן מלך מצרים ותחיין את הילדים. הנה אמרו פ"ק דסוטה ולא עשו כאשר דיבר אליהן, להן לא נאמר אלא אליהן, אמר רבי יוסי בר חנינא מלמד שתבען לדבר עבירה. ודקדק הרב הגדול מהר"ר יוסף דוד ז"ל בספרו הנחמד צמח דוד פרשת שמות דמה ראה פרעה לשטות זה מאחר דהמלך יש לו נשים רבות ופלגשים. ותו השתא דתבען ומיאנו איך לא הרגן.

ופירש הרב הנזכר במה שאמרו ז"ל אמר לו הקב"ה רשע מי שנתן לך עצה זו טפש הוא, היה לו להרוג את הנקבות אם אין נקבות זכרים מהיכן ישאו נשים, אשה אחת אינה יכולה ליטול שני אנשים, אבל איש אחד נושא עשר נשים ויותר, הוי אך אוילים שרי צוען. והנה רז"ל אמרו בב"ר על פסוק שמען קולי נשי למך אמר ריב"ם אמרו לו למחר בא המבול ופרות ורבות למארה, אזול לאדם הראשון, אמר להם אתם עשו שלכם והקב"ה יעשה את שלו, וכתב הרב יפה תואר דהאשה אינה מצווה על פריה ורביה אבל מצוה קעבדא ואין כופין את האשה, ומה שאמר להם אדם הראשון היינו אם רוצות ובית דין אין כופין אם לא רצו.

אך אמרינן פרק השולח דאשה חציה שפחה וחציה בת חורין וכפו את רבה ועשאה בת חורין ונשאת, ואף על גב דאתתא לא מפקדא, מנהג הפקר נהגו בה. הרי דכופין משום זנות, אך היינו דוקא אם שומרת עצמה כשנשאת.

אליהן - אפילו שהוא - מלך מצרים - והוא חייב, דבעל כורחיה עושה כמו חצר, אפילו הכי ותיראן.

ולי אני ההדיוט אפשר לומר בסגנון זה, כי הנה הגם אם נאמר דמלך דמי לחצר וחייב המלך כמו שכתב הרב הדג"ן, מכל מקום היינו לרב סמא, אבל לרבינא דתלי בבר חיובא נראה דגם בגזירת מלך אין שליח לדבר עבירה דבר חיובא הוא, וזה שנאמר ותיראן המילדות את האלהים שידעו דבר חיובא הן והם חייבות, ולא עשו כאשר דיבר אליהן בטענה שהוא מלך מצרים ודמי לחצר אליבא דרב סמא, וחששו לסברת רבינא דתלי בבר חיובא. ולזה וייטב אלהים למילדות שעשו לפנים משורת הדין דהלכה כרב סמא כמו שכתב הרמ"א והרא"ש והר"ן והנימוק"י. (כסא דוד דרוש י"ח)

ל

ותיראן המילדות את האלהים. אפשר במה שאמרו בב"ר דכן נח נהרג על ידי שליח, ופירש הרב מהר"ש יפה דגוי שהרג חברו על ידי אחר, דבישראל אין שליח לדבר עבירה והמשלח פטור, בגוים יש שליח לדבר עבירה והמשלח נהרג. והנה פרעה הרשע לא ידע זה, כי אמרו בשמות רבה (פ"א) ויאמר בילדכן את העבריות, למה ציוה להרגם על ידי המילדות כדי שלא יפרע הקב"ה ממנו ויתבע מהם. כי היה סובר דגם בגוים נאמר אין שליח לדבר עבירה והשליח חייב והוא פטור. וטעה דבגוים יש שליח לדבר עבירה. והמילדות ידעו זה דבגוים יש שליח לדבר עבירה.

וזה שאמר ותיראן המילדות את האלהים ולא עשו כאשר דיבר אליהן מלך מצרים והוא גוי ויש שליח לדבר עבירה והוא חייב, אפ"ה ותיראן המילדות את האלהים דייקא, דאפילו די ש בגוים שליח לדבר עבירה, הם היו חייבות בדיני שמים, מעין דוגמא למה שאמרו פרק שני

זה הכתוב שתבען בסוף והיה לו לרמוז תחילת דיבר בשעה שאמר להם אם בן הוא והמיתן אותו. אבל אפשר דכשציוה להן להמית הבן הילוד הלך אחר עצת השרים, ואחר כך בראותו שהחיו הילדים נתן דעתו להעמיק בדבר כמו שכתב הרב ז"ל, ולכן תבען להמילדות למען דעת אם נשי ישראל שומרות עצמן מזנות. וכשידע דשומרות עצמן ביטל הגזרה כמו שפירש הרב ז"ל.

ובזה יובן מאמרם ז"ל דבשכר יראת יוכבד זכתה דמשה רבינו יקבל התורה. וחזן מהפשט לדרכנו אתי שפיר, דעל ידי יוכבד נודע לפרעה ולשריו דנשי ישראל הן שומרות עצמן ויש להן יחוסין, ולכן בנה קבל הורה.

ובהכי ניחא מה שאמר הכתוב במתן תורה כה תאמר אל בית יעקב אלו הנשים ותגד לבני ישראל והקדים הנשים דבעבורם היו יחוסין ולזה זכו לתורה. ובהא אתי שפיר מה שאמרו ז"ל החנוכי הפלואי דשם יה מעיד עליהן, דהקדים הי ברישא הרומז לנשים, דהם היו סיבה ליוחסין ודוק. (אהבת דוד דרוש ו)

לח

ותיראן המילדות את האלהים ולא עשו כאשר דיבר אליהן מלך מצרים ותחיין את הילדים. רז"ל אמרו שהמלך תבען ומיאנו ומסרו עצמן על קידוש השם, וידוע דהגוי אינו דין שיהא מוסר עצמו על קידוש השם, ומחשבה טובה בישראל הקב"ה מצרפה למעשה לא עשה כן לכל גוי, וענין זה דבו בפרק היה להם דין ישראל היה רפוי, והמילדות נהגו כישראל ומסרו עצמן על קידוש השם כשתבען, לזה מחשבתן תורה, ומה שפירשו מן העבירה אלהים חשבה לטובה כעושה מצוה כדין ישראל, וזה שנאמר ותיראן וגוי וייטב אלהים וכו' ויעש להם בתים ודוק והארך. (נחל קדומים)

ואף על פי שמי שנתן העצה לפרעה טפש היה. אך פרעה לא היה טפש אלא חכם וידע דאיש אחד נושא כמה נשים, אלא דסבר דנשים לא ירצו לינשא כיון שילדות למארה, ויתמעט ישראל, ואין בית דין כופין בטענת עשו שלכן כמו שאמר אדם הראשון. ואף דמצוה קעבדא אין כופין. אך חשש דכופין משום זנות, ואף דאין זה אלא אם שומרות עצמן הנשואות. מכל מקום אפשר דנשי ישראל הנשואות שומרות ויכופום, ולכן תבע למילדות, לא שהיה רצונו לדבר עבירה, אלא כונתו לנסות אם נשי ישראל שומרות עצמן. וכשראה שלא נתבעו דן שנשי ישראל הנשואות שומרות עצמן מזנות, ואם כן יכופום שינשאו, ומשום הכי ביטל הגזרה, וגזר כל הבן הילוד לא משום למעטן אלא משום שאמרו שהגואל לוקה במים, זהו תורף דברי הרב מהרי"ד ז"ל.

ובשגם יש להשיב קצת, דמה שדקדק דמה ראה פרעה וכו' לאו דוקיא הוא, דיצריה אלבישיה וחביבה בהמתן וכו', ולא הרגן שלא יודע הדבר וגנאי הוא לו שהיה מחזיק עצמו אלוה. מכל מקום ההמצאה היא טובה לומר שזה כיוון פרעה. אמנם גם הוא טפש, דהרי כתב הרמב"ם דאשה לא תשב בלא איש מפני החשד, וכך כתב מור"ם בהגהה בריש אבן העזר משם ריא"ז, ואם כן יכופו מפני החשד. ועוד יכופום שלא יכלו ישראל ח"ו וגזרה עבידא דבטלה, וכדאמרינן פרק קמא דכתובות שמדא עבידא דבטלה, וכמו שאמרו פרק קמא דסוטה דאמרה מרים לאביה. ועוד אעיקרא אמרינן יותר האשה רוצה לינשא מהאיש. ובדור המבול לא מצינו אלא נשי למך דחשו שלא ילדו למארה. ונשי למך עצמן הן דחששו שהיה גזרת ה', אבל משום גזרת המלכות לא יסוגו אחור.

אמנם לכל הדברות יש לצדד ודרך הרב ז"ל יש לו קיום. ועל פי דרכו ניחא דאמאי רמז

ל"ט

וְלֹא עָשׂוּ כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהִים. איתא בפרק קמא דסוטה, להן לא נאמר אלא אליהן מלמד שתבען לדבר עבירה. הרמב"ן כתב דביאת נכרי על בת ישראל אינו מן התורה, והכא המילדות היו למאן דאמר יוכבד ומרים. וכפי הנראה מהמדרש והש"ס, דמרים בו בפרק נערה קטנה ולא נשאת, ובדידה ליתא לאיסור תורה, ואפילו ביוכבד קרקע עולם היא ואינה מחוייבת למסור עצמה, ויכולות לעבור ואל יהרגו. והרמב"ם כתב דמי שהוא הדין דיעבור ואל יהרג ונהרג מתחייב בנפשו. והרב הנמק"י כתב דאם הוא אדם גדול והעם פרוצין יכול למסור עצמו על קידוש השם.

וזה שנאמר ותיראן המילדות את האלהים יראה פנימית, ולא עשו כאשר דיבר אליהן לשכב עמם, ומסרו עצמן על קידוש השם אף דקרקע עולם ומרים לא יש איסור תורה, כמו שכתב הרמב"ן דמהא טעמא פריך והא אסתר פרהסיא ולא פריך והא אסתר גילוי עריות הוה דלא סבר כמאן דאמר אל תקרי לבת אלא לבית. גם דישראל אינם חייבים על העוברים והיו יכולים להמית העוברים. ומסרו עצמן על קידוש השם כדי ללמד דעת לבנות ישראל להיות גדורות בערוה בכל אופן. ונמצא דמסרו עצמן על קידוש השם בדבר שהדין הוא יהרג ואל יעבור, ומטעם דלענין חומרא היו בעצמן נשים חשובות, וכדינו של הרב הנמק"י דשרי לגדול למסור עצמו ויהרג ואל יעבור במה שאינו מן הדין, ואף על גב דלא היו פרוצין, מכל מקום יען התחיל קושי הגלות ויש לחוש דכיון ששלטו בגופן ישלטו בנשיהם, לזה ללמד דעת עשו כן לבל יתערב זרע קדש.

וזה ותיראן המילדות ולא עשו כאשר דיבר אליהן שתבען, והיה להן לעבור ולא למסור עצמן, וגם ותחיינן את הילדים ומסרו עצמן ולא המיתו לעוברים דאין ישראל חייבין.

ויקרא אליהן מלך מצרים ויאמר להן מדוע עשיתן הדבר הזה ומסרתם עצמכן כאלו הוא מעשה, ואינו כי אם קרקע עולם, ועוד ותחיינן ואין ישראל חייבין על העוברים. ותאמרן המילדות אל פרעה כי לא כנשים המצריות העבריות, אתה סובר שדין העבריות כמצריות דבאונס מותרות דקרקע עולם, אין הדבר כן, כי העבריות בכל גונא צריכות ליהרג ולא לעבור, דלגבי דידהו הוי חילול ה' וכדין עשינו, כחשו לו. ועל הילדים כי חיות הנה בטרם וכו' ולא הוצרכו למילדות.

וייטב אלהים למילדות הטבה בעלמא, (שנתקבלו דבריהן אצל פרעה ולא הרע להם), וירב העם כי בריבוי הזה יש ראייה לדבריהן דרובן בלי מילדות, דאיך יתכן דשתי מילדות יספיקו לעם גדול ועצום מאד, אלא שהאמת אתן כי חיות הנה ובטרם תבא המילדת וכו'. ויהי כי יראו המילדות את האלהים ומסרו עצמן על קידוש השם שלא היו חייבות מטעם דאדם חשוב יכול למסור וכו' כמו שכתב הרב הנמק"י, לזה מדה כנגד מדה ויעש להם בתים בתי כהונה ומלכות חשיבי דרומא"י, כל קבל דנא שוייהו אנפשייהו למסור עצמן כדין אדם חשוב דשרי כמו שכתב הרב הנמק"י. (עיין עוד בראש דוד פרשת וארא)

ומענין המילדות למדו בנות ישראל וזנהרו מאד מהזנות, כשגם הבתולות והפנויות היו יכולות לעשות עבירה עם גוי דגוי הבא על בת ישראל לא הוה מדאורייתא, כמו שכתב הרמב"ן דמשום הכי לא פריך והא אסתר גילוי עריות הואי. (כסא דוד דרוש כה)

מ

כִּי לֹא כְּנָשִׁים הַמְּצֻרִיּוֹת הָעֵבְרִיּוֹת כִּי חַיּוֹת הֵנָּה. וכו'. פירש הרב כתנות אור דהם צדיקות ולא היו כפתקא של חוה ונמשלו לחיות שאינן צריכות מילדת עיין שם. ולפי

וגירשו נשותיהן וכו'. אפשר דסבר כסברת הרב יפה מראה לחד פירושא דעל כל צרה שלא תבא אסור בת"ה, כמו שכתב הרב שיירי כנסת הגדולה א"ח סימן ר"ם הגהות הטור אות ז' במה שמובא בירושלמי בשעה שאתה רואה חסרון בא לעולם עשה אשתך גלמודה עיין שם. ועמ"ס היה יכול לפרוש, רק שרצה שכלם יפרשו ובהיותם נשואות מי מפיס, לכך עמד וגרש שיגרשו כולם. (פתח עינים סוטה)

מג

עוד שם, אמרה לו בתו, אבא קשה גזירתך משל פרעה, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים וכו'. אפשר שכונתה כי פרעה גזר על המועט כמו שאיתא ביבמות (דף קי"ט) רוב נשים מתעברות ויולדות מיעוט מפילות, וכל היולדות מחצה זכרים מחצה נקבות, סמוך מיעוטא דמפילות למחצה נקבות, והוה ליה זכרים מיעוטא, והוא גזר על הכל.

ומה שאמרה שפרעה גזר בעולם הזה ואתה בעולם הזה ובעולם הבא, לפי פשוטו אפשר לומר במה שמובא בזה"ק דמי שלא נשא גדול עונו, וכן אם לא היו לו בנים וצריך לבוא בגלגול. וזה שאמרה ואתה בעולם הבא שיאבדו עולם הבא וצריך עונשים מרים, וכמו שמובא פרק קמא דברכות שאמר ישעיה לחזקיה כי מת אתה בעולם הזה ולא תחיה לעולם הבא וכו' עיין שם. וזהו שאמרה ואתה בעולם הזה ובעולם הבא וכו' עיין שם. וזהו שאמרה ואתה בעולם הזה ובעולם הבא, כי גם אם קיים פריה ורביה נענש מיהא, וכיון שהיא גזרה כוללת ודאי ימצא מי שלא נשא או לא קיים, ואם גרשו הנשואות ודאי הבחורים לא ישאו אשה, ושפיר אתי מה שאמרה וגזרתך בעולם הזה ובעולם הבא.

אי נמי במה שכתב הרב המוסמך מהר"ם גאלאנטי בתשובה כתיבת יד משם זהר כתיבת

דרכו אפשר במה שאמרו חכמי האמת דקודם החטא היה שמה חיה, ואחר שחטאה נקראת חוה מלשון חויה. ושרה באה לתקן ועל כן נקראת בתחילה שרי כמו שכתבנו בעניותנו לעיל פרשת וירא עיין שם. וזה שאמר כי לא כנשים המצריות העבריות כי חיות הנה, כונתם ראויות לקרותן חיה לכל אחת מהנה, כי צדיקות הן כמו שהיתה חוה קודם החטא שנקראת חיה, ואלו קראו בשמותן חיות לרוב צדקתן ולזה אינן צריכות מילדת בטרם תבא המילדת וילדו. (פני דוד)

מא

כ"ל הבן הילוד היאורה תשליכוהו. מה שתרגם אנקלוס כל ברא דיתליד ליאודאי קשה דהאמרין בסוטה שאף על עמו גזר. ויש אומרים דהכי פירושו, כל ברא דיתליד למצרים, כדת יאודים יהיה לו. הגהה. ורבינו צדקיה ברכי אברהם תירץ שיפה תרגם אנקלוס, דקודם לא גזר אלא על ישראל, אבל באותו יום שנולד משה אמרו לו אצטגניניו שבו ביום יולד מי שעתיד להושיע ישראל, ובאותו יום לבד גזר אף על עמו, וכן פירש המורה ז"ל שבאותו יום לבד גזר על עמו. ואנקלוס לא דחק עבור יום אחד לתרגם כל ברא דיתליד סתם שיהיה משמע שאף על עמו גזר. [נאח"י שני הדרכים דחוקים. ואפשר דכיון דאמרו בשמות רבה דהגויים לא קבלו ממנו ונשארה הגזרה ליהודים, לכך פירש אנקלוס ליהודאי דזה היה המסקנא]:

(פני דוד בשם ניטוקי רי"ד)

מב

ויִלָּךְ איש מבית לוי. איתא בגמרא (סוטה יב ע"א) שהלך בעצת בתו, תנא עמרם גדול הדור היה, כיון שגזר פרעה הרשע כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו אמר לשוא אנו עמלים, עמד וגרש את אשתו עמדו כולן

יד שכל הזיווגים לשם שמים אינם לבטלה רק
 מולידים בנים בגן עדן. ולעולם הבא באים אצל
 אביהם והבאתיו בקונטרס שם הגדולים חלק א'
 דף קכ"א, וזה שאמרה בעולם הזה ובעולם
 הבא, דאף מזיווגים שאין עיבור בפועל
 מתעברים בכח ובאים לעתיד לבא. ועיין מה
 שפירש רש"י ודוק.

ן (פתח עינים, סוטה)

מד

מ
 ה עוד שם. עמדו כלן והחזירו נשותיהן.
 ט מכאן קצת קשה על מה שכתב הרב המופלא
 ה חסידא קדישא כמהר"ר חיים ן' עטר זלה"ה
 כ בספר אור החיים פרשת במדבר דשבט לוי
 ג היו מועטין שפירשו בגזרת כל הבן הילוד
 ו כעמרם, והגם דעמרם החזיר אין ללמוד ממנו
 נ דכלם החזירו, כי הוא בא אליו הדבר בנבואה
 ו כו' עיין שם, דהרי קאמר עמדו כלם והחזירו
 נשותיהם משמע דכל מי שגירש החזיר. וגם
 ן דברי מרים בטענותיה נאמנים אמריה, ומדוע
 שבת לוי נזורו אחור להתעסק בפריה ורביה
 נ וההוא נהר יחרב ח"ו כמו שהאריכו בזוהר
 ז הקדוש. והפשוט שלא היו בשעבוד ולא היו
 נ בגזרת כן ירבה כמו שכתב הרמב"ן והזכירו
 ז הרב הנזכר עצמו וקלסיה. ועיין שם מה
 י שהאריך. (פתח עינים, סוטה)

מה

וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי.

אדם הבן ואדם מחשב כמה מחשבות ועלות צבכ
 אז צבכ וחזר צו וגמלך ולצסוף חינו מחקיימת אלא
 אי העוב, אמנס עלת ה' היא תקום ומחשבתו עושב
 רושם ולא תשוב ריקס, וע"ד משל חשבו מזרי לעבוד
 עמכם עבודה פלונית מיד חישב הקצ"ה להרבות
 ישראל ריבוי הראוי לאותה עינוי, ושוב חזרו מזרייב
 וגמלכו וחשבו מחשבת אחרת העוב צעיניהם יותר
 חזר הקצ"ה וחשב עוד להרבות ולהפריץ לפי אותה
 העינוי, נמלא אותן מחשבות של עינוי נחטלו, ומחשבת
 הריבוי נתקיימה, וע"כ ה"י הריבוי ה' פעמים ס'
 רבוא שהרי אי מחמשה עלו, ונראה אותן שנתרבו
 ע"י מחשבות בעלות הנ"ל אותן לא ה"י ראוי להתקיים
 והן שמתו צימיו אפלה ושנתמעכו צבנין שצין לילה
 ה"י וצין לילה אבד, ומ"מ ה"י בהם חועלת למחר
 הקץ ע"י ריבוי צנים, ולהרבות שכל העבודה וינללו
 את מזרים צשכר העבודה. [תקל"א].

ויאמר מלך מזרים למילדות העבריות אשר שם
 האחת שפרה ושם השנית פועה ויאמר
 צילדכן וגו'. ויל"ד חרי ויאמר ועמ"ש רמב"ן צ"ב,
 ולפע"ד י"ל לפמ"ש הוא ז"ל שה"י בכל צסוד שלא
 ירגישו בני ישראל וגם המזריים מזה העוול וההמס,
 אומר אני שניזה למילדות שלא יסיעו כלל להאשה
 בחבלי ולולד צלאתו וגיתו מרחם וממילא ילא חליש
 ומרוסק ואיביריו מקולקלי, ואח"כ כשכבר הניח ראשו
 ורצו והוא על האצנים ויראו שהוא זכר ימיתוכו
 צקל שהרי חיותו מעט וחלוש מאוד גם האם חלושה
 וקרובה למיתה מפני שלא סיעוה המילדות צלחה
 כמו המנהג הנהוג, אמנס לעומת זה אם היא צת
 ולא חומת ע"כ יחזרו המילדות לתקן אשר עוותי
 משני עממי אי שלא ירגישו בהם אנשי העולם והוא
 רצה שיהי הכל נסתר, ועוד כי ע"כ החי הצנות
 צלי צנים זכרים כדי שיתערבו הצנות צין המזרי
 כי רצה שעתו יולדו מצנות ישראל מפני רב חכמתם
 ועולם צינתם ויפיים, וא"כ רצה שיהי הצנות ההמה
 מתוקנת צאיצרים, ע"כ לזה צתחלה לשתי מילדות
 שילמדו האחת איך לשפר הולד המקולקל שיהי מתוקן
 צאיצריו והשנית תלמוד לפיים הולד מפעיי ולעקחו
 מיסוריו שע"י תיקון איצריו שע"י שפרה וזה ה"י
 אמירתו ראשונה להן שיהי שם האחת ומנוייה
 שפרה ושם השנית ומנוייה פועה, ואחר שלמדו זה
 וידעוהו אמר להן אמירתו השני צילדכן את העבריות
 וק"ל. [תקס"ג].

ויאמר מלך מזרים למילדות העבריות אשר שם
 הא' שפרה וגו'. ויאמר צילדכן וגו'. הקשה
 מורי ז"ל בהפלאה תרתי ויאמר למה לי ע"ש, ויל"ד
 עוד מה רצה להודיענו צשמת אלו שהם שמת
 חואר שמשפרות הולד ופועה לולד יותר ה"י ראוי

שר של מזרים על אשר חטא והחטיא את ישראל, ע"כ
 עוב יותר לשעצד צגופס.

ויאמר עוד, צאומרו עם צני ישראל צשני חוארים,
 ואומרו ג"כ רב ועלום ממנו, ע"ד שפירשתי
 איכה יצב צדד העיר רצתי עם רצתי צגויס שרתי
 צמדינות היתח למס, כי יעקב אצינו ע"ה צהאצקי
 עם המלאך קראו ישראל כי שרית עם אלקיס ועם
 אנשים ותוכל, ותיצת ותוכל מיותר כי כבר אמר
 שרית וחינו שנעשה לו שר ולמה לו לחזור ולומר
 ותוכל, אצל הענין כי המלאך הוא צצחינה אי יותר
 גדול מהאדם להיותו קדוש ועבור משולל מהגשמיות,
 והאדם צצחי אי גדול מהמלאך כי אותו המעט
 שמקדש ומטבר עלמו הוא צצחירתו אחר היותו יכול
 לנעות להרע ועצו מלעשות לצבוד ה'. והנה הדיקיס
 כצחותינו שלא ה"י בהם שום חטא הרי ה"י קדושים
 כמלאכי שרת וצעלי צחירה כצני אדם, אי"כ הרי
 הם גדוליס וטוים משניהם, וזהו כי שרית עם
 אלקיס ואנשים שאתה שר וגדול על שני המדרגות
 שהרי ותוכל אתה בעל היכלת לחטוא ונשמרת מכל
 דבר רע העל כן קרא שמו ישראל. ואמנס הן אנו
 עתה צעו"ה אי"ל לנו להעריך נגד מלאכי השרת
 הרי אחז"ל [עירובין כ"א:]: נלינה צכפרים אל
 תקרי צכפרים אלא צכופרים שהקצ"ה ידון אותנו
 נגד אונ"ה הכופרים צו ואז נה"י טוים מהם ועוד
 דרשו נלינה צכפרים ולא כיושצי כרכיס כי כרובצ
 כן חטאו וכן אנו רואיס צזמנינו, אלא כיושצי כפרים
 שהם מתנהלים לאט עפ"י חכמי ישראל, והנה איתא
 לתרווי כי צעו"ה נפלנו ממדרגת אצותינו שה"י
 נערכיס צגדולתם יותר ממלאכי השרת ועתה אין
 מנוס אלא להעריך יושצי כפרינו דוקא נגד כופרים
 דוקא ולא זולת זה כלל כי יושצי כרכיס הריעו מן
 הגויס צעו"ה. וזהו פי הפסוק איכה יצב צדד העיר
 רצתי עם פי איך יאוויר ואפשר שנזכה לישב צעת
 צדד עין יעקב והלא יעקב ה"י שר עם אלקיה
 ואנשים, ועתה רצתי רק נגד הגויס ושרתי רק
 צמדינות ציושצי כפרים ולא ציושצי כרכיס, וע"כ
 היתח למס צעו"ה. והן הנה דברי שר של מזרים כי
 כן עם צ"י פי צני ישראל הגדוליס וחשוצים כבר
 קלקלו דרכיהם, ורק דלת ע"ס שצצני ישראל הם רק
 רב ועלום ממנו ולא נגד מלאכי השרת ע"כ הצו
 נתחכמה לו כי הגיע זמן שיהי למס וישימו עליו שרי
 מסיס. [תקס"צ].

וכאשר יענו אותו כן ירצה וכן יפרוץ. הוקשה לרש"י
 וכאשר עינו אותו ה"ל למימר וכן רצו
 ופראו ה"ל למימר ע"כ תיקן רש"י כאשר נחנו מזרייה
 לצ ומחשבת לעשות כן חישב עליהם הקצ"ה מחשבת
 עובת לרבות ולפרוץ ע"ש. ונ"ל ענין זה כי מחשבות

לא לשון מזריות, והנה המילדות הללו נקראו שפרא ופועה אעפ"י שפרשו חז"ל שמשפרות ופועות לולד מ"מ איננו לה"ק כי בלה"ק תקראו מיפות ולועקות לא שפרא ופועה. וי"ל פרעה שיחד אותן שיטנו שמש והוא ס"י שיתמנו מילדות למזריות והוא חשוב ועוב מהיות מילדות לעזריות ולעומת זה ימיתו בני העזריות, והיינו צ"י אמירות א"י אמר להן שחיי שם הא"י שפרא והשנית פועה וזה עלמו הוא המינוי למילדות מזריות ושבו אמר להן צילדכן העזריות אם צן הוא והמיתן אוחו, ומיושב ג"כ דקדוק צילדכן העזריות פשיטא את מי תילדנה הלא הם היו מילדות העזריות ולהנ"ל יוחא שמינה אותן למילדות מזריות ג"כ ע"כ אמר צילדכן העזריות לא צילדכן המזריות, והם לא עשו כאשר דבר אליהן שלא קבלו עליהן שם חדש שלו ולא הלכו אל המזריות וגם ותחיון את הילדים של עזריות. ועל שני הדברים שאל אותן פרעה מדוע עשיתן הדבר הזה ומדוע ותחיון הילדים ועל שניהם השיבו לו לא כנשים המזריות העזריות כי חיות הנה, ואין לנו אומנות ומלומדות להוליד מזריות כי להוליד העזריות שהן חיות בעלמך אין לריך אומנות לסייע להן משא"כ המזריות שזריכות אומנו יתירה. ועל השני מדוע ותחיון בערם תבוא אליהן המילדת וילדו. [תקל"ג].

ולא עשו כאשר דבר אליהן מלך מזרים. אחז"ל [סועה י"א]: לבוא עליהן שתבען לציאה, יראה ע"ד עזירה גוררת עזירה רזה להכשילן בעריות, כדי שיציאום לחטא שפיכת דמים דהא צבא תליא כמו שהביאו בסוף גזרי תחלי דעעמינן חויא ע"ש, והם נזכרו מהעריות ולא שמעו אליו ומאזה גוררת מאזה וזכו לתחיון את הילדים [תקס"א].

כי לא כנשים המזריות העזריות וגו'. י"ל לפי מה דאחז"ל [צ"צ י]. אם הקצ"ה אובד עניינים מדוע אינו מפרנסם ואמרו להנ"ל אותנו על ידם מגיבהם, והנה צילדים הגולדים עניינים וחסרים וגם הם נולדים צנם שלא כדרך הארץ, יכהי מזה ראי צרורה שלא משנאחם אותם הענו רק ליתן לנו שכר דאי היו הקצ"ה שונאם מדוע צאו לעולם כמו שהקשו אם הקצ"ה אינו רולה צע"ז מ"ט אינו מצטלה ותי עולם כמנהגו נוהג, [ע"ז נ"ד]: וזה לא שייך הכא שהרי נולדו שלא כמנהג עולם וע"כ הקצ"ה אובדן וא"כ לא היו העניות רק להרצות שכר להמטיב עמם, וזה היו שאלת פרעה מדוע עשיתן הדבר הזה ותחיון את הילדים לספוק להם מים ומזון והלא הקצ"ה שונאם, והם השיבו שגולדו צדך נם בערם תבוא המילדת אליהם, וא"כ מזה מוכח כנ"ל. [תקס"ב].

מדוע עשיתן הדבר הזה ותחיון את הילדים וגו'. כי חיות הנה. ואחז"ל [לקח עוצ] אינו

שיאמר שם א"י יוכדז ושם א"י מרים לפרסם הצדקניות, גם אין דרך להיות צ"י נשים ממונות על זה, גם כיון שרצה שתהרגם על האצנים דוקא שלא ירגיש אדם א"כ אין להשגיח שהיא פועה שום תחצולה צזה וכבר ילא לאויר העולם, עוד יל"ד מאי ותחיון ולא המיתו הילדים לה"ל. וי"ל הכל היו תחצולה שלא ירגיש אדם ואם כל הילדים ילאו מחיס הלא נקל להצין דבר זה וגם המילדות עלמך לא יעשו דבר זה להמית להדי ע"כ נתחכם המלך שחיו צ"י נשים ממונות צ"י מיני התמוניות ויאמר למילדות וליוה אותן שחיי שם א"י שפרא שמשפרות, והשני פועה, ושבו אחר שכבר נתקיימה לוואתו צזה ונתמנו צ"י נשים על זה, שוב אח"כ יוה לשניהם שהראשונה תעשה שום חבלה צסתר או הכאה וחצבה ומ"מ יחיי אך יחלש, ושבו השני צעשה שהיא פועה תעשה את שלה עד שימות לצסוף, והנשים הצדקניות כל א"י לא שמעו אל המלך אך כל א"י לא האמינה צצחרתה שמה היא עשה כצד או תעשה את שלה ונער יחלש וימות ע"כ כל א"י מהם הציאה לו דברים המרפאיי ומעמלים כח הילד, והיינו ותחיון את הילדים וקרוב למשחז"ל שמספקת להם מים ומזון. [תקי"ף].

ויאמר מלך מזרים וגו' ויאמר צילדכן וגו' ואחז"ל שדבר אליהן לבוא עליהן שתבען לתשמיש ומסרו נפשם ומאנו, וקי מ"ט לא הרגן, עכנלע"ד כי לא היו תכלית כוונתו לבוא עליהן אלא כלפי שכי רמציין שפרעה עשה הכל צלאע וסוד שנה ידעי ויצינו שממנו הוא להרוג ילדי ישראל, והנה פקד על המילדות להמית הילדים ואם ימאנו יתחייבו מיתה כמורד צמלכות, אך א"א להמיתם צלי עטנה והוא לא רצה שיפרסם שזוה אותן להמית הילדים ע"כ תבען לתשמיש וזה לא היו צושה כי היו זה מחק המיך להיות כל הנשים הפקר לו, וצמאנס יתחייבו מיתה ואמר להם צזאת יכופר לכם אם תמיתו ילדי ישראל ואם לאו תהרגו על מרדס צתשמיש והם מסרו נפשם צזה וצנא. [תקצ"ז].

ויאמר מלך מזרים למילדות העזריות אשר שם האחת שפרא ושם השנית פועה ויאמר צילדכן וגו'. דקדק מורי ז"ל צהפלאה תרי ויאמר למה לי ורמציין כצד עמד על זה, ואדקדק עוד שהשיבו לא כנשים המזריות העזריות די היו להן לומר העזריות חיות הנה בערם תבוא וגו' ומה ראו לצזכיר נשים המזריות, גם גראה חימה לומר כן להמילדות שיפסידו אומנתן ופרנסתן כי הוא מחיתן לולד העזריות, הנה אחז"ל לא שינו שמש ולשונם ראובן ושמעון נחתין ראובן ושמעון סלקין [ויק"ר ל"ב ה'] כלומר כל שמוחיהם של עולי מזרים היו לה"ק

בפתקה של חוב ואין להם חזלי לידה. יראה פרעה שאל שאלה ערנסורפוס הרשע מלך שכעס על עבדיו אין רשות לאדם לפרנסו וא"כ מדוע ותחין להספיק מים ומזון, והם השיבו מדחזינן דמשמיה עבדי לכו נייחא שהרי אין בפתקה של חוב ש"מ הם צנים למקום ולא עבדים ומלך שכעס על בנו ושמד א' ופרנסו, אפריון נמעי מהמלך כתשובה ר' עקיבא לטרנסורפוס הג"ל צפ"ק דצ"ב. [תקי"ד].

כי חיות הנה. נראה דוחק לפרש חיות מילדות כי מ"ע שינה לשון מילדות דתחלת הקראת, ועוד שאיננו לה"ק לקרות לפקחות חייחא ורש"י פי' ע"ד דרוש נמשלו לחיות השדה, ולפע"ד ליישב גם כל הדקדוקים ככל ענין מדוע עשיתן הדבר הזה ותחין את הילדים וכן ולא עשו כאשר דבר אליהן וגו' ותחין שהוא הכל כפל, גם ואם זה היא והיה מיותר כי לא היה לו לצות אלא אם כן הוא והמיתן אותו ומה לו לצנות ומסחמא יחיו, אבל נראה שהמילדות האלו היא מלומדת לחזק הולד צאצאיו וליפות אותן כשמה שפרה שמשפרות והיו מלומדת בעסקי סגולות ורפואות השייכים לה, והי נוח לזה גם לפרעה להחזיק בה עבדיו ורומסי חומר ולצנים, אך באשר הרשיע וצקש להמית הזכרים ורלה שהצנות ישארו למצריים להיות להם לנשים לגדל צנים כמותם אלא שצנות ישראל היא מגולות עממן לפני המצריים שלא ישלטו וגם מאת ה' היו כקוליים מאוסים צעיני מצרים ע"כ התחכם פרעה וליוה להמית הזכרים ולהחיות הצנות צעיני רפואות ויפויים כדי שימלאו חן צעיני המצריים, והמילדות עשו צעניהם בהיפך לא עסקו ביפוי וחיית הצנות, אלא ותחין את הילדים הזכרים, וישאל פרעה לכן על אלו צ' ענינים והיינו הכפל מדוע עשיתן הדבר הזה ומדוע החייתם הילדים הזכרים, ועל שניהם השיבו לא כנשים המצריות העבריות אשר הנה חלושות בלידתם כי הצת חלושה עפי מחחלת יליאתה מרחם יען כי חזלי האם בלידת הצת קשה מלידת הזכר, אבל גשי העבריות רלה לומר צנותם חיות וצריאות הנה בלידתן וע"ז אמרו צמדרש שאין בפתקה של חוב ולפ"ז אין הצנות לריכות חזוק ורפואות כי נולדו שלימות צריאות וטובות ומה שלא המיתו הילדים כי צטרס חצוא אליהן המילדת וילדו וא"כ להמיתן וממילא עוב להצרותן ולהחיותן שיהיו חזקים לעבודת המלך וא"ש. [תלד"ק].

וייטב. חלקים למילדות וירצ העם ויעלמו מאוד ויהי כי יראו המילדות את החלקים ויעש להם צחוס. ואחז"ל [סוטה י"א:] צחי כהונה ולויה. יראה בדקדוק לשון הקרא ויעצ ולא פי' מה

ההעצה, וחזר ואמר ויהי כי יראו וגו', הנה בני צחי כהונה ולויה ומלכות הוא מדה כנגד מדה, כי הפך פרעה שלא ימיתם הוא צידיו רק שיהי הם שלוחיו ויהי הוא והם פעורים, כי הוא לא עשה מעשה צידים והם עשו עפ"י לוואת המלך ודינא רצא ודינא זוטא איכא ציניהו, והם לא אצו שמוע ע"כ חלף זאת זכו להיות צניהם כהנים ולוים שהם שלוחת דרחמנא לטובת ישראל וכן מלכות היושב על כסא ה' ממש כידוע.

אמנם נראה כל זמן שהי להם אמתלה לאמרו צטרס חצוא אליהן המילדת וילדו, אלו היא הם ממייתים הילדים לא היה זה בשליחות המלך כ"א צרלון עמם שהרי היה יכולים להמלט צחמתלה הג"ל, וא"כ השתא נמי שלא המיתום לא ישולם להם שכר צחי כהונה ולויה ומלכות הג"ל שהוא דוקא מדה צמדה על לא אצו להעשות שליח להרע, ע"כ צחחלה ויעצ חלקים למילדות ומה היה ההעצה וירצ העם ע"ד שכר מצוה מצוה ע"י שזכו תחלה להחיות ילד א' לאשה א' עתה ירצ העם וילדו עשה צכרס א' וזכו לחיות עשה ילדים לאשה א', אמנם ממילא אודת ל' אמתלה שלהם כי נהי צטרס חצוא המילדת ילדו א' או צ' מ"מ עשה צנים לא ילידו ואיך לא המיתו אפילו א'. ע"כ ויהי כי יראו המילדות את החלקים אחר שירצ העם אז ניכר שלא אצו שמוע אל מלך הרע להיות שלוחא דידי' ע"כ ויעש להם צחי כהונה לויה ומלכות וק"ל. [תקס"ב].

וייטב החלקים למילדות וירצ העם ויעלמו מאוד. לשון המקרא קשה להולמו, מה העצה למילדות צרצוי העם, ועוד הא כבר כתיב לעיל יותר מזה דכתי' פרו וישראו וירצו ויעלמו, וי"ל דהנה הכפל פרו וישראו, וירצו ויעלמו הוא שני ענינים, דפרו וישראו היינו שקצלו הריון מששה ולדות צכרס א' כשראים, אמנם וירצו ויעלמו הוא ענין אחר שלא מת א' מכלס וכלס נחגדלו גם מהירות ההריון כל א' ילדה לז' ולמקוטעין ומיד אחר לידתו של זה קבנה הריון אחר מיד, זהו ריבוי העווס, והנה המילדות אמרו לפרעה צטרס חצוא אליהם המילדת וילדו, וזה ח"י מספיק לכן הראשון שיאל מהצטון, אבל שיאלו עשה מכרס א' ערס חצוא המילדת זהו ח"י שלא יקבל מהם המלך, ע"כ היטיב הקצ"ה למילדות שכל אותו זמן שנמשכה הגזרה ההיא לא היה רק וירצו ויעלמו ולא פרו וישראו, והי מהראוי שיאמר ייעצ חלקים למילדות ולא פרו וישראו, אלא שלא רלה לחלות מניעת ריבוי פריה ושריאה צמילדותה הלידקות, ע"כ אמר צהפוך וירצו ויעלמו וצרמח רמח לנו שלא פרו ושראו אז, כדי להטיב למילדות. [תקס"ב].

וייטב חלקים למילדות וירצ העם ויעלמו מאוד. יל"ד שלא הזכיר צמה הטיב כ"א בפסוק השני ויעש להם צתים לפי דרש חז"ל צחי כהונה ומלכות גם הוא קצת דרש רחוק והוא רק רמז על העמיד אבל עכ"פ לריך להיות מפורש בפסוק בהטבה של עכשיו, תו קי הלא כבר לעיל כתיב ששה לשונות לרמז על ששה צכרם אי והיינו פרו וישלרו וירצו ויעלמו במאוד מאוד ח"כ מה לריך לכפול כאן וירצ העם ויעלמו מאד, ועוד האי מוסיף גורע הוא שלא הזכיר אלא ג' לשונות וירצ ויעלמו מאוד, הנה חז"ל צמם סועה ותחין את הילדים שהי מספקות להן מים ומזון פירש"י שהי עומנות הילדים בצתיבהן ושם הי מספקות להם מים ומזון, ול"ע מה לורך להעמנה הלא עדיין לא נגזר כל הצן הילוד ועוד הרי קמן שפרעה הרגיש ותחין את הילדים, עכנלע"ד כיון שהיה מפורסם עם צ"י רצ ועלום ויולדות ששה צכרם אי על כן כשהתללו צערם תצוא אליהן המילדת וילדו תינה צ' וגי ילדים אבל להוליד כל ששה הילדים ערם תצוא המילדת זהו תירוצ דוחק ע"כ העמינו ג' בצתיבהם וגי הניחו אלל האם ואמרו ערם צחנו אליהן כבר ילדו ג' והנשארים המיחו. והנה המלך חשש שמה שקר ענו והעמינו הילדים צמעמוני שבצתיבהם צמחילות וצמרתפות ומי יכול לידע מעמני של חצרו ע"כ ויהי כאשר יראו המילדות את חלקים ויעש להם המלך צתים שם ישכנו המילדות ואל צתיבהם לא יצואו כ"א אשר עשו להן המלך ושם לא ידעו להעמין. והנה אז אחר ששכנו צצתי המלך [אילון] הי הנשים יולדות ששה צכרם אי והי המצרים מוצאים ששה ילדים והי איגלאי למפרע שגם הראשונים לא המיחו ג' מהם אלא העמינם ע"כ וייטב חלקים למילדות שכל אותה הזמן לא ילדו כ"א ג' צכרם אי והיינו וירצ ויעלמו מאוד וכשמלאו המצרים רק ג' ידעו שהמילדות המיחו ג' שהרי לא להם מקום להעמין צצתי המלך, ולפ"ז שיעור הכחוצ וייטב חלקים למילדות שלא ילדו רק ג' ועעם הטובה הזאת הוא כי ויהי כי יראו המילדות את החלקים ויעש להם המלך צתים שלא יכלו להעמין ע"כ הי לריכים להטבה הני"ל. [תקל"ג].

הילד אמרה מילדי העצרים זה שהם רחמנים קבל מצריים האכזריים לא הייתי מתמלאת חמלה עליהם כי כן הטבע כל המרחם מרחמים עליו, ואע"ג דאיהו לא חזי מצלי חזי וק"ל. [תקס"ה].

ויהי צימים ההם ויגדל משה. וראה שהוא ספור ענין צימים ההם אירע מעשה שע"ז נהגדל משה צעיני ה', ומה הוא כי ילא לראות ולהלעטר צצצלת אחיו וברג המצרי. [תקס"ב].

וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו. יל"ד תיבת מאחיו מיותר [עי ילק"ש], צ' מה תועלת ואלא לנו מספור אנשים עברים נלים, ואי נימא על ידם שמע פרעה מעשה המצרי, ח"כ לא הי לי לומר וישמע פרעה את הדבר הזה, ע"כ נ"ל כי משה צאומץ לבו וצטחוונו צה' לא הי צורה מפני פרעה כלל כי ידע כדין והלכה הרג המצרי והי יושיעהו, וכאשר הי חרדת חלקים על הערים ולא רדפו אחרי בני יעקב. אמנם כי המצרי נח הכה את ישראל כלל כי הנוגש לא הי המכה רק השוער הי מכה צלוואת הנוגש והשוער הי ישראל, והי איש מצרי מכה איש עברי ולא שהוא צעלמו הכהו אלא הכה איש עברי ע"י אי מאחיו שליוה לישראל זה שיכה את זה, ויהי מכה ר"ל מכה צשליחות שליוה כן ולא הי משפט מוח להמצרי צשציל ההכאה שסער לועו של ישראל, כיון שהוא לא הכה רק ליוה להכות וכבר כתצתי לעיל [עמ"ו] דינא רצא ודינא זועא איכה צנייכו. והא דהרגו משה לאו משום ההכאה של המוכה אלא משום לערו של המכה, כי ידע משה צנפשו כמה מהשיעור הלער יהי לזה הישראל שיחי מוכרח להכות את אחיו ישראל, והי הוא משער צנפשו שזה הלער והסצלנות קשיוא לי ממאה מלקיות ע"כ הרג את המצרי, אמנם ואלא ציום השני וירא אנשים עברים נלים וממעשיהם וגם מתשובתם של אותן הרשעים הצין מרע"ה כי יש צישראל אנשים השמחים עלי גיל כשיצוא לידם להכות חציריבהם ואולי גם השוער המכה אתמול עפ"י לוואת המצרי ג"כ לא נלעטר כלל על ככה, ונמצא שהרג המצרי שלא כדין ע"כ כשנשמע אח"כ הדבר אל פרעה ירא משה לנפשו שלא ימלט מידו ע"כ צרה. [תקס"ב].

ויפן כה וכה וגו' ויך את המצרי. מה שאומרי שמרע"ה לא הי יכול לצעות שם כוי משום שהי ערל שפתים, ר צחוי כי צשם ר"ח דכצד פה וכצד לשון היינו מצטא זסערץ של השינים ודעלנת של הלשון הי קשה עליו ולא שארי אוחיות, ולפ"ז שם כוי כוי"מ למימר אבל אל שדי שהוא גמטרי שמו משי"ה זה לא הי יכול לומר וק"ל. [תקס"ד].

ותחמול עליו ותאמר מילדי העצרים זה, אע"ג שכבר נגזרה הגזרה גם על המצרים ואפשר שהי מילדי מצריים ורש"י פי שראבו מהול, ואולי י"ל המשך הקרא צהקדם דכתיב ונתן לך רחמים ורחמן כל מי שמרחם על הצריות מרחמים עליו [שצח קנ"א:], וידוע כי מטבע ישראל שהם רחמנים וההפך צמצרים ע"כ כשראחה אותה צוכה ותחמול עליו, ומשהרגישה צעלמה מלאה רחמים ותמלה על

אף אותנו גאל עמכם שנאמר ואתנו הוליא משם, וזה כוונת הזוכר עי"ש והבין.

ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף. בתרגום אונקלוס דלא מקיים גזרת יוסף. יש גרשו על פי מ"ש פי מקץ [מ"א נ"ה] שאמר פרעה לכל מצרים לכו אל יוסף אשר יאמר לכם תעשו, וברש"י שם שאמר להם שימלו את עלמם, וי"ל טעם גזירתו כי המצרים שטופי זמה ויפרו וירצו מאד וג"ה יח"ה די סיפוקם בשני הרעב האלו ולזה למולם כי המילה מחליש כח התאווה [מורה נבוכים ח"ג פרק מ"ט], אבל עיקר טעמו של יוסף ה'לדיק הי' שיורגלו כל העם להמוץ וממילא לא יצועל גם מצני ישראל צריה מילה באשר הוא נימוס כל המדינה, מש"כ אלו הי' רק גבי ישראל לצדס יש לחוש כי ברוב הימים בגורם בארץ לא להם יצעלו מלות מינה (כדאיתא בשמו"ר פרשה א' ללמדך בשמח יוסף הפרו צריה מילה אמרו נהי' כמצרים), אבל יען כי ראה פרעה כי בני ישראל הנמולים בכל זאת פרו וישרצו וירצו ולא הועיל המילה שלא להרבות עמ, לכן צטל המילה ממצרים שלא יוכחש כחם בהנס, וזה וצניי פרו וגו' ויעלמו במאוד מאוד, ויקם מלך חדש שנתהדשו גזרותיו אשר לא ידע את יוסף דלא מקיים גזרת יוסף וק"ל.

ויקוצו מפני בני ישראל. ו"ל שזה שהיו בני ישראל לקון צעוני מצרים, עשה הקצ"ה כדי שלא יתאוו המצרים לענות את נשי בני ישראל רק שלומית צח דצרי היתה מקשטת עלמה בצדדים מש"כ שארי הנשים היו כשרות, ועי"ז לא שלטו בגופן, ולא כמו שחשבו אומות העולם (כדאיתא ברש"י פי פנחס כ"ו ה'), ורק הה"כ כשנתן הקצ"ה חן צעוני מצרים כתיב [לקמן י"ה ג'] האיש משה גדול מאוד, ואז היו יראים מחמת מורא הגדול לברע כזאת.

ולא עשו כאשר דבר אליהן מלך מצרים. והחכז"ל [סועה י"א ע"ב] שהצטן לדבר עצורה. ונ"ל דהרי אמרו חכז"ל [ילקוט במדבר רמז כ"ו] שאו"ה אמרו בגופן שלטו בצנוהיהם לא כל שכן, והנה גם פרעה חשב כן חולי ריבוי בני ישראל הוא מצעילת מצרים ויהיו צניהם כמוהם כבן שלומית צח דצרי שיל"ה וגידף, ואלו הי' כן חין ראוי לו להמית זרע מצרים, על כן נסה והצב המילדות ואם הם מסרו נפשם ולא שמעו "למלך", מסתמא שארי נשים גיוולו גם כן עלמם לגבי שבוייהם ולא שלטו בהם, ע"כ אזה אס כן הוא והמיתן אותם.

ויש להסביר על דרך זה גם אומרו והבת תחיון, כי מסבירה שהמצרי המאנה צח ישראל הוא מזריע תחלה ויולדת

נקבה כי האשה איננה מתאווה לו כי נאנסה, וישראל העיקר ויגע צעודה פרך אשתו מזרעת תחלה כמ"ש חכז"ל [תנחומא פקודי אות ט'] שהנשים השתדלו להרבות התאווה לצעליהן בקישועין צמראות הוצאות, וא"כ היא מזרעת תחלה ויולדת זכר, א"כ הזכרים בני ישראל והנקבות בני מצרים. וצ"ה י"ל מה שהשיבו לפרעה כי לא כנשים המצרות העצרות כי חיות הנה ואיתא צמדרש [לקח טוב] אינם בפתקה של חובה, מזה ראוי שהצנים כשרים דהרי איתא בגמ' [ע"ז נ"ד ע"ב] ראוי היה דלא יולד ממזר כלל ולא יקלוע הזרע אלא אמר הקצ"ה עולם כמנהגו נוהג ועלי לשלם לעושה רשעה, ואמנם פשיעא שהקצ"ה לא ישנה מדרך העולם שתלד צנקה, אע"כ צנים כשרים הם כולם הזכרים והנקבות.

ועד"ז ישבתי הקירה לפמ"ש ר"פ בן סורר ומורה [ס"ט ע"ב] דבת שבע ילדה כבה שבע שנים, וכי המפרשים דגם בדורות הראשונים הי' מיעוטא דמיעוטא וקושי' לאלקינו יה"ש מ"ע ילדה כזאת מלפניו. שתלד צה שבע שלא בטבע כדי להלל שמו הגדול לפרסם חטא דהע"ה ועי"ז נסחצב הסבה גם כן שנהרג אורי החתי שאלולי נתעברה והיה הדבר בהסתר לא הי' אומר לאורי שילך לציתו, ועי"י שסרב אורי נתגלגל הדבר שנהרג, וא"כ די שאין הקצ"ה משה הטבע בלידה כל הממזרים אבל להיפך שתלד שלא כדרך הטבע קשה.

והנה בהקדמה פני יהושע על ס' נשים הקשה לשיעור רש"י [גיטין ס"ד ע"ב] שקטנה שלא הגיעה לעונת הפעוטה חין האב יכול לקבל גט עבור הבת, א"כ צה שבע שילדה את שלמה לשבע שנים וכבר ילדה קודם לו כמבואר בקרא והיתה אז קטנה ביותר צל"ה אורי למלחמה ואז לא הגיעה עדיין לעונת פעוטה ומי קיבל גט פטורין, ותי כיון דצנים הרי הן כסימנים ונמלא בשעה שילדה הילד ראשון היתה גדולה וממילא הי' עונת הפעוטה לפי השיעור הזה וכבר הגיעה לשיעור הפעוטה עת זאת אורי למלחמה ע"ש ודפח"ת, ונ"ל אורי שכתב גט כריחות לאשתו (כדאיתא בתובות ע' רע"ב שכל היואל למלחמה צ"ד גט כריחות כותב לאשתו) השאיר הגט על ספק אם חולי ישאר זמן רב במלחמה עד שהגיע לעונת הפעוטה תהי' מגורשת מאז מזמן שהגיע שהרי לא ידע שתלד לשבע שנים כדי שיהי' עונת הפעוטה קודם לפעוטה דעלמא, ואמנם קמא שמיא גלי' שהגיעה לעונת הפעוטה ע"כ הרתה מציאת דוד כדי שיצורר שכבר חל הגט למפרע ומותרת לדוד וק"ל.

ריסוק איברים אך אזלין בחר רוב, אבל הכא דכוח תרווייהו מיעוט נפל ומיעוט ריסוק אברים ואיתא ברש"י חולין [ס"ג ע"ב, ועיי"ש בר"ן ד"ה חנו רבנן] דבחרו מיעוט איתרע רובא וכו' כמחלה על מהלך א, ואם כן הילדים ספק והמה המילדות בוודאי שימותו ואין דוחין וודאי נפש מפני ספק נפש, אבל באמת שיטה הר"ן דווקא במקשה לילד יש בו מיעוט ריסוק אברים, אם כן לא הוה רק חד מיעוט ואזלין בחר רוב, וזה שהשיבו המילדות כי הויה הנה אינן צפתקה של חוה ואינן מקשה לילד א*).

י"ט אלהי למילדות וירב העם. יש לפרש דהנן [אבות פ"ד מ"ב] שכר מזוה מזוה, ופירשו שכר מזוה ה"י שיוכל לעשות עוד מזוה שמזוה גוררת מזוה, ה"י מה שקיימו נפשות הרבה מישראל וזה עלמנו להם העצה גדולה מזוה רבות האלו שקיימו צהם, וזה וייטב אלהים למילדות ומה העצה וירב העם.

[ויהי כי יראו המילדות את האלקים ויעש להם צהים. ברש"י וכן הוא בגמרא (סוטה י"א ע"ב) רב ושמואל חד אמר צהי מלכות וחד אמר צהי כהונה ולויה, מ"ד צהי כהונה ולויה אהרן ומשה (ומ"ד מלכות נמי ממרים קאחי). ויש לפרש צהי מאמר הכז"ל [ברכות ל"ג ע"ב] ועתה ישראל מה ה' אלקיך שאל מעמך כי אם ליראה, אע"פ יראת שמים מילתא זערתא היא, אין לגבי משה מילתא זערתא היא, כי ראה משה יטן כי יראו המילדות את האלקים נהן להם שכרם, ויוכדז אמו אשר היחה ממילדות נחשב הוא שכרה, וכדאיתא במדרש רבה [א' כ'] וייטב אלקים בה"ד הן יראת ה' היא חכמה, שבשכר היראה זכתה למה שנתנה החכמה היא התורה על ידו, ומשה נצוה צעינו ה' ונחשב כאין, כאמרנו ונחנו מה [לקמן ע"ז ז'], ונחשב אם הוא הוא שכר היראה ממילת היראה מילתא זערתא היא ב).

ולא עשו כאשר דבר אליהן מלך מצרים. דחז"ל במדרש רבה [וכן הוא בסוטה י"א ע"ב] שפרעה היה חוצע אותן לתשמיש וכן מיאנו בו ולא עשו כאשר דבר אליהן מלך מצרים אליהן מרמז שהיה חוצע לבוא אליהן (שם להן לא נאמר אלא אליהן מלמד וכו'), והנה קודם מ"ת היה להם דין צ"י וצ"י אינו מזוה למסור עלמנו למיתה בשביל גילוי ערוות כמו ישראל, וא"כ הא דהמילדות מיאנו ומסרו עלמנו למיתה לריך לומר שהחזיקו עלמנו לישראל כמו שקבלו מאבותיהן שקיימו התורה כדון ישראל, והנה פרעה לוח להן שימיתו את העוברים בערם וילדו מיד כאשר יראו על האצנים אם בן הוא, ובאמת ישראל אינו חייב על העוברים (כדאי בנדה מ"ד ע"א במתני תינוק בן יום אחד מטמא בזיבה וכו' והכורגו חייב, אולם על העוברים לא עיי"ש), אבל צ"י חייב מיתה גם על העוברין (סנהדרין ג"ז ע"ב), וא"כ אמר להן פרעה ממי"ג מדוע עשיתן הדבר הזה שמסרתן עלמנן למיתה על איסור ג"ע, צע"כ אתן מחזיקין עלמנן לישראל, א"כ מדוע ותחיינה את הילדים דהא ישראל אינו מזוה על העוברים, והשיבו המילדות כי לא כנשים וכו' בערם תצוה אליהן המילדת וילדו כבר הם וולדות קיימים אשר גם ישראל מזהר עליהם.

[כי לא כנשים המלריות העבריות. ו"ל הא דלא מינה פרעה מילדות מלריות שבוודאי ישמעו לו, אך יטן כי בן נח חייב על העוברין משא"כ ישראל [סנהדרין ג"ז ע"ב ורש"י שם ד"ה אף], לכן מינה לזאת מצנ"י, ועל זאת השיבו בערם תצוה אליהן המילדת וילדו. וי"ל דשאלה פרעה להן מדוע עשיתן הדבר הזה כי המורד ועובר לווי המלך חייב מיתה וכן הוא נימוס ומנהג כל המדינות והמה המילדות בוודאי סכנה מהם אם יעברו את מזות המלך והילדים ספק אם יהיו אם ימותו כי מיעוט נולדים המה נפלים, ובר"ן בחולין [ג"א ע"א ד"ה א"ר נחמן] פ"י דהא דאמר רב נחמן דבית הרחם אין בו משום ריסוק אברים, דמיעוט יש בו

(א) וכן מבואר ברכות ג"ג סע"א. (שער יוסף כ"י).

(א*) ובה"י פרק אלו טריפות (ירושלים תשל"ג) ג"א ע"א ד"ה אמר, כ' בזה: מצאתי במדרש על פסוק כי לא כנשים המצריות העבריות כי חיות הנה, פרעה אמר להם וכי אין לכם מורא מלכות והשיבה לו נשי ישראל אינם בפתקה של חוה. והוא תמוה, ומצאתי בכתבים מהר"י אייבשיץ שהאריך בדרוש, ע"כ אמרתי ליישב בקצור כך לפמ"ש הר"ן ד"מ דר"ב קמ"ל אפילו במקשת לילד אפ"ה אין בו משום ריסוק, והנה לעיל י"ב ע"א מבואר בתוס' [ד"ה לרבי מאיר] דרוב נשים בן קיימא יולדות ומ"מ מעוטא איכא דהוי נפלים, והא"ש דקטן שנולד

כיון דאיכא מיעוטא דנפלים ואיכא נמי מעוטא דריסוק א"כ מספקא לא נפקא וה"ל רק ספק רציחה ושפיר שאל איך אין לכם מורא מלכות שיהרוג אתכם דלא שייך מה חיות דמא דידך סמיק ז"א דאינהו הוי וודאי פקוח נפש והוולדות ספק, לכן אמרו לו שאינם בפתקה של חוה ואינן מקשות לילד וליכא חשש ריסוק כלל וק"ל.

(ב) לקמן פר' עקב, עה"פ ועתה ישראל, מובא ד"ו בשם הגאון הרב דק"ק פיורדא זצ"ל. — וכ"כ הקדושת לוי פ' עקב ד"ה ועתה ישראל.